

„МИХАИЛ МИТИЧ АПОСТОЛСКИ“ – ТРАНСФОРМАЦИИТЕ НА ЕДНА ИДЕНТИЧНОСТ

Милен Михов

„MICHAEL MITIC APOSTOLSKI“
THE TRANSFORMATIONS OF ONE IDENTITY

Milen Mihov

Abstract: *The Second World War was the most brutal war in human his-tory, claiming millions of lives and changing the fate of billions of human beings across the planet. In Macedonia, the war was accompanied by his-torical processes that led to transformations with consequences to this day. The thesis of Macedonian historiography about the eternal and permanent Macedonian national identity, which is the foundation of the nationalist narrative near the Vardar, is refuted by the objective history of people like Mihailo Apostolski. The war overtakes Mihajlo Mitic while working as a Yu-goslav officer. Him ending up in an Italian camp and the release of Mihail Mitev Apostolov opened opportunities for service in the Bulgarian army or administration, and the involvement in the communist resistance led to the birth of Mihail Apostloski. The complete transformation ended with Mihailo Apostolski in Tito's Yugoslavia after 1945.*

Keywords: *Second World War, Macedonia, Mihailo Apostolov, identity, transformation.*

Настоящият текст е посветен на познатия в македонската историография Михайло Апостолски¹. Една личност, която заема значимо място в историческия пантеон на Република Северна Македония като партизански командир от времето на Втората световна война, генерал от югославската народна армия, историк и член на Македонската академия на науките и изкуствата. Образът на непреклонен борец срещу фашизма и българската окупация се допълва и от неговата лична роля в изграждането на историческата митология край Вардар.

¹ В заглавието авторът съчетава три различни части от името на разглежданата историческа личност, които са от различни периоди и имат различна национална идентификация. Те сполучливо представляват трансформацията на идентичността. Използването на утвърдената днес форма на името *Михайло Апостолски*, която е продукт на историческия период след 1945 г., е оперативно.

М. Апостолски заема длъжността директор на Института за национална история в Скопие през периода 1965 – 1970 г. Неговото управление съвпада с издаването на първата тритомна „История на македонския народ“, на която той е главен редактор и автор на значими части от нея [Михов, М. 2006, с. 76–78].

Конкретният повод за написването на тази статия са публикуваните в Скопие спомени на Михайло Апостолски. Определянето на текста като спомени е твърде условно. Всъщност става дума за аудиозаписи на магнетофонна лента, правени през 1985 г. в Радио Скопие и свалени в писмен текст години по-късно. Според признанието на издателя, в редакцията на текста, с цел предотвратяване на евентуални грешки, са привлечени двама професионални историци от Института за национална история, както и братът на М. Апостолски – проф. Кирил Апостолски. Целта на изданието е да допълни историческата база за делото и името на първия македонски генерал, революционер и учен и да разкрие приноса му в народноосвободителната и антифашистка борба. Издателите са убедени, че книгата ще възпитава в духа на „освободителните традиции на македонския народ и на неговите идеали, чиито главен протагонист в по-новата македонска история“ е Михайло Апостолски [Апостолски, М. 2003, с. 7–9]. В цялото издание се прокарва фундаменталната теза за македонската, изначална и перманентна национална идентичност на автора, която се проявява в целия му съзнателен живот – от рождението до победата в антифашистката борба през 1945 г.

Споменатите „спомени“ заслужават специална научна критика, но в дадения случай се осъществява безкритично транспониране в македонската историография, а оттам и в националистическата митология. Съзнателно използвам музикалния термин транспониране, който означава промяна на тоналността на една песен без да се променя мелодията. В македонския случай можем да предположим повишени тонове на зададената в „спомените“ историографска парадигма, която ще достигне до нови националистически висоти. Белезите на подобни процеси вече са налице. През 2020 г. в Университета „Св. Кирил и Методий“ в Скопие е защитена магистърска теза, посветена на живата и делото на М. Апостолски, в която безкритично се възпроизвеждат постулатите на „спомените“ [Бојаџиевски, Р. Михайло Апостолски – живот и дело..., pass].

В настоящия текст ще посветя своето внимание на един конкретен момент от биографията на М. Апостолски, който е свързан с участието му в Априлската война през 1941 г., попадането му в италиански плен, издирването и освобождаването му от българските власти. Въпреки ограничения хронологически обхват, той е твърде показателен и опровергава тезата за изначалната македонска национална идентичност на М. Апостолски. Историческите документи ни представят една трансформация на

идентичността на родения по времето на османското господство в Македония Михаил Митев Апостолов, която е императивно свързана с политическите турбуленции на Балканите и алтернативните исторически перспективи по време на Втората световна война. Тази трансформация е документирана и намира израз в името на разглежданата историческа личност, което следва именните форми на обществено изявената национална принадлежност.

Михайло Митич е името, с което е записан в служебното досие, водено в Министерството на войската и флота, и с което живее в Югославия кралският офицер от Щип в периода 1918 и 1941 г. В личния картон на майор Митич е отбелязано, че по народност е югославянин и владее отлично държавния език на кралството [**Симоновски, А., Милош Жикиќ**. 2023, с. 207–208, 220–221]. В документите, свързани с издирването, освобождаването и устройването му на работа от българските власти, се използва триименната форма на името Михаил Митев Апостолов. Тя се среща в пълен или кратък вариант, състоящ се от личното и бащино или фамилно име². Във всички документи генералщабният офицер от бившата югославска армия е определян като българин от Македония [**Освобождението на българи ...**2016, с. 320 и сл]. Присъединяването му към съпротивата под ръководството на югославските комунисти води до нова редакция на името, което приема формата Михаил Апостолски. С това име генералът от Народноосвободителна войска е вписан в списъците и решенията на Антифашисткото събрание за народно освобождение на Македония (АСНОМ) през 1944 и 1945 г., с които се провъзгласява създаването на федерална Македония в рамките на Югославия [**Службен весник ...**Година I. с. 8, 47, 48.]³. В публикуваните документи на четири места е изписано името Михаил Апостолски, което представлява една форма на българската именна традиция, изразена във формата на лич-

² Според Правилника за водене на регистрите по гражданско състояние от 1929 г., в актовете за раждане в Царство България се вписва задължително името и презимето като се дава възможност да се добави и прякор на бащата или трето име (фамилия). Виж: <https://www.grao.bg/normact/normativ-imena.html> (достъпно: август 2024)

³ Издаването на официален държавен вестник в Скопие започва на 23 февруари 1945 г. с отпечатването на брой № 2. Първият брой, който бил запазен за обнародване решенията на АСНОМ, е издаден едва през 1970 г. Редакционната колегия на бр. № 1 признава, че за някои от документите не са запазени оригинали и са публикува въз основа на брошури и печатни издания. В изданието е запазен оригиналният текст, стил, език и правопис, а единствената промяна е транскрипцията на съвременната азбука. Тези късно издадени „документи“ категорично доказват, че през 1945 г. личното име е Михаил, а не придобитото по-късно Михайло.

ното име и окончанието „ски“ на фамилията. Същото име фигурира и в Протокола за водените преговори между българската военна делегация и делегацията на маршал Тито в Пехчево на 23 септември 1944 г., което доказва, че в края на Втората световна война формата на личното име е Михаил [ДВИА, ф. 23, оп. 3, а.е. 22, л. 306–307]. Пълната трансформация завършила с името Михайло Апостолски, в което се съчетава „югославската“ форма на малкото име от периода 1918–1941 г. и партизанското прозвище като презиме. Това е нова именна идентификация в пълен унисон с наложената югославска доктрина за македонизма след Втората световна война.

Военната кариера на Михайло Митич започва с постъпването му през 1924 г. във Военната академия в Белград и, преминавайки през различни назначения, курсове и обучения, достига до званието капитан I-и клас. В навечерието на нападението на силите на Оста срещу Югославия през април 1941 г., М. Митич е на длъжност в щаба на Дравската дивизия, разположен в Любляна. На 3 април 1941 г., три дни преди началото на войната, Митич е произведен в чин майор и е назначен в тиловото отделение на щаба на Триглавската дивизия, която е мобилизирана на територията на Драската дивизионна област и влиза в състава на 7-а югославска армия [Симоновски, А., Милош Жикийќ 2023, с. 201–203].

До началото на войната на 6 април правителството в Белград не обявява обща мобилизация, а югославската армия разполага с 31 дивизии, които се намират във фаза „обща активизация“. От всички сухопътни части само 11 дивизии са напълно мобилизирани и приблизително съсредоточени в районите им на действие [Terzić, V. 1982. p. 250–251]. Щабът на Триглавската дивизия се намира в столицата на Словения и едва на 6 април по обяд успява да се изнесе във военновременния пункт за съсредоточаване в с. Гросупле, намиращо се на двадесетина километра на югоизток от Любляна. Задачата на дивизията е да прикрие границата с Италия, но нейните части са частично мобилизирани и непопълнени с личен състав и транспортни средства. В хода на неколкодневните военни действия по-голямата част от дивизията се намира предимно в движение от местата за мобилизация към пунктовете за концентрация и на практика не водят бойни действия. Общата мобилизация на 7-а армия достига едва 80% в личен състав и 40–50% в транспортни средства и добитък [Terzić, V. 1982. p. 265–266].

Върховното командване на югославската армия определя на 7-а армия дефанзивни задачи, осигуряващи отбраната по линията от Радгона на югославско-австрийската граница до Карлобаг, северно от Задар на Адриатическо море. При евентуален успех на противника се предвижда отстъпване на армията на югоизток през Босна [Terzić, V. 1982. p. 168]. Срещу 7-а югославска армия действат 2-а германска армия, настъпва-

ща от Австрия, и 2-а италианска армия, атакуваща от района на Триест, която окупира южна Словения и превзема Любляна. Настъплението на италианските и германските сили се развива със светкавична бързина, което елиминира и крехката съпротива на югославската армия. До обяд на 6 април 1941 г. са завзети градовете Горна Радгона и Раденци, на 8 април падат Марибор и Дравоград, а на 11 април италианската армия влиза в Любляна [Пилько, Н. 2006. с. 36].

Влизането на италианските сили в Любляна е предхождано от разпадането на югославската власт, намиращо израз в острото противопоставяне на провинциалното управление на Дравската бановина и централната власт в Белград. На 9 април Върховното военно командване в Белград издава заповед до командващия 1-и армейски корпус да арестува бана на областта Марко Натлачен и цялото провинциално правителство в Любляна. Заповедта не е приведена в изпълнение поради саботаж в самия щаб на корпуса и на следващия ден в Любляна е провъзгласен „Народен съвет“ от представители на различни партии. Публикуваната декларация на съвета обявява скъсване на връзките с централната югославска власт и поемането на цялата власт в Словения. Към гражданите се отправя апел: „сега, когато нашата армия си отиде, най-големият грях би било, ако цивилното население използва оръжие срещу чужда армия или местното население, или ако се държи по някакъв друг враждебен начин“ [Terzić, V. 1982. p. 352–353; 375–276].

Настъплението на силите на Оста е посрещнато със симпатии от словенската общественост и политическите кръгове. Почти всички периодични издания в Словения призовават населението да не се противопоставя на чуждото настъпление, апелирайки за национална сплотеност, запазване на твърдост и ред. Характерът на италианската инвазия е описан от католическия епископ на Любляна Григорий Рожман, по следния начин – „италианската армия мирно завзе провинцията, запазвайки реда и даде свобода на народа“ [Пилько, Н. 2006. с. 36–37, 45].

На 11 април щабът на 7-ма армия е пленен, а сред войниците от словенска националност започва масово напускане на армията и завръщане по домовете. В този ден Триглавската дивизия се оттегля по всички направления [Terzić, V. 1982. p. 390–392]. На следващия ден италианските части не срещат никаква съпротива, а на 13 април 7-а армия се разпръсква и престава да съществува. Бойните способности на югославската армия са нищожни поради многонационалния характер на държавата и натрупаните национални противоречия. С изключение на сърбите, представителите на другите националности на практика отказват да се бият за Югославия. Много от тях изобщо не се явяват на мобилизационните пунктове, други се бунтуват, дезертират и бягат, а трети – щом получат оръжие – се присъединяват към противника и открито се борят срещу

Югославия [Terzić, V. 1982. p. 407, 422, 499–506]. Описаното дотук представя състоянието на югославската армия и общество и най-общо средата, в която действа конкретната историческа личност.

В „спомените“ си, авторът мимоходом описва събитията от безславното си участие в шестдневната война, като прехвърля отговорността за бездействието и разпадането на Триглавската дивизия върху върховното командване и неправилните назначения в навечерието на войната. Той признава, че с една група словенци се завръща в току-що превзетата от италианците Любляна, където се намира неговата жена. Тук на 18 и 19 април 1941 г. са „събрани всички офицери, които се завърнали“ и са отведени в италиански лагер до Триест, а след кратък престой са прехвърлени в лагера Вестоне, близо до Милано. Прави впечатление, че задържането и отправянето в пленнически лагер става без определена принуда и подсказва спокойствието, с което майор М. Митич се предава на италианците [Апостолски, М. 2003. с. 98–100]. Дезертирането от армията показва нежелание да се защитава кралска Югославия, която се разпада за няколко дни. Липсата на какъвто и да е опит да се укрие и доброволното предаване на врага са свидетелство за лична готовност за колаборация с победителите. Очевидно е, че пленничеството се разглежда като временно, а освобождението сигурно. Поведението на майор Митич не е изключение, а един от примерите на масово поведение на българите и останалите подтиснати националности в армията на Югославия през април 1941 г. [Освобождението на българи... 2016, с. 29 и сл.].

Пребиваването в италиански лагер и освобождаването му е описано на две страници и представя събитията по следния начин. В лагера до Триест условията, храната и държанието на италианците са добри. След краткия престой там, офицерите са прехвърлени с второкласни вагони във Вестоне, край Милано, където са настанени в стар дворец по двама-трима души в стая. Тук избухват противоречията между велико-сърбските офицери, които обвиняват хърватите в предателство, и офицерите от останалите националности. Вниманието заслужава предаденият разговор на автора с коменданта на лагера по повод процедурата по освобождаване. Съгласно получени наставления, на освобождаване подлежат словенци, хървати и мюсюлмани, а сърбите трябва да бъдат задържани. По този повод М. Митич протестира, че заповедта за освобождаване не включва „македонската“ нация, към която в лагера се причисляват 12 души. Отговорът на италианския офицер е, че такава нация официално не съществува и той не знае за такава нация⁴. Въпреки обезкуражител-

⁴ Това твърдение се разминава с италианската политика в този момент и противоречи на цитираните документи, свързани с ролята на Българското дружество „Червен кръст“ в освобождаването на М. М. Апостолов. Виж по-долу.

ния отговор, благодарение на отправената молба, направените „обяснения“ за формирането на нациите и „демократичните настроения“ на италианския офицер, М. Митич и неговите другари са прехвърлени в лагер Риека, от който ще се извършва освобождаването им. Едва тук М. Апостолски получава предложение, ако иска да се върне в Македония, да се декларира като българин, на което храбро отговаря, че няма да направи това, дори да остане в плен още няколко години. Хърватски офицер прави предложение да бъдат освободени всички македонци като словенци, благодарение на документ, издаден от общината в Любляна, удостоверяващ, че са живели в Словения преди войната. Така М. Митич и всички македонци са освободени от лагера в Риека като жители на Словения [Апостолски, М. 2003, с. 102].

Описаното в „спомените“ освобождаване няма нищо общо с документално потвърдената история. Дейността по издирването, освобождаването и изпращането по родните места на българите военнопленници от разгромените армии на Югославия и Гърция се ръководи от Щаба на войската (ЩВ), но в нейното провеждане са ангажирани както военните, така и гражданските власти, българските дипломатически представителства, националните организации на българите зад граница, Българската православна църква, Червеният кръст и др. Този процес обхваща един продължителен период от време – от пролетта на 1941 г. до края на 1943 г. Първият етап обхваща освобождаването на военнопленниците, попаднали в лагери, намиращи се в границите на България, и завършва до края на месец май 1941 г. През този период са освободени и военнопленници от лагери на територията на Румъния, Югославия и Унгария, като общото число на завърналите се по родните места българи достига 12 669 души [Михов, М. 2022, с. 517].

Съгласно процедурата за освобождаване, определена от ЩВ, всеки военнопленник трябва да изпрати до свои роднини писмо с указание на мястото, където се намира, и при получаване на отговор да бъде освободен. В края на април 7-а Трудова дружина в Радомир е определена като събирателен пункт за онези военнопленници, които нямат или не могат да издирят роднините си. Тези военнопленници трябва да бъдат съсредоточени в гр. Радомир и от тук „да бъдат насочени с открити листове до родните им места“ [ДВИА, ф. 20, оп. 3, а.е. 28, л. 20]. Създадената организация превръща Радомир в събирателен център, който обобщава информацията за военнопленници в неизвестност и едновременно с това организира приемането на завръщащите се и изпращането на освободените по местата на местожителство. Обобщената информация за военнопленници от български произход е необходимо своевременно да се предава в ЩВ в София, който играе главната роля за издирването им зад граница, освобождаването и репатрирането им в България.

Първите запазени документи, в които се споменава името на Михаил Митев Апостолов, са съставени в 7-а Трудова дружина в Радомир. На 10 май 1941 г. началникът на лагера в Радомир – подпоручик Лазаров, изпраща до ЩВ пет списъка на военнопленници от български произход. Един от тях е Списък на пленниците българи от Македония, участвали в сръбската и гръцка армии, които не са се завърнали по домовете си и се намират в пленнически лагери в Италия и Албания. [**Освобождението на българи...** 2016, с. 319–320]. В списъка под номер 238 е записан Михаил Митев Апостолов от гр. Щип, без да е отбелязано офицерското му звание. В графата „къде се намира“ е посочено Горица. Очевидно става дума за оспорвания между Югославия и Италия гр. Гориция, който след Първата световна война попада в границите на Италия. Важно е да отбележим, че в графата „номер на писмото“, с което се изпраща заявлението за издирване на М. М. Апостолов и на лицата с номера от 225 до 241 включително, е поставено едно и също означение – „№ 879 В.К. Скопие“. Очевидно става дума за едно входящо писмо, в което се съдържа списък на военнопленници с местожителство в Скопие, Велес, Прилеп, Щип и Тетово. Можем да допуснем, че съкращението „В.К. Скопие“ означава Военна комендатура Скопие [ДВИА, ф. 20, оп. 3, а.е. 131, л. 91–92]. В списъка не са отбелязани званията на военнопленниците, но съществува различие в изписването на имената. Десет души са изписани с две имена, а фамилиите им завършват с характерното за сръбската именна система окончание „ич“ като Мирчевич, Салвич, Божкович, Ристич, Йовчевич и т.н. Останалите са изписани с три имена и техните презимена и фамилии завършват с характерните за българската именна система окончания „ев“ и „ов“. Между тях е Михаил Митев Апостолов от Щип. Към донесението от 10 май е приложен и друг списък на военнопленниците – българи от Македония и Западните покрайнини, служили в гръцката и сръбска армии и незавърнали се към момента. В този списък под № 778 е вписан Михайл Митев от Щип, който е в неизвестност. Прави впечатление, че заявлението, с което е вписан М. Митев в списъка за издирване, включва лица единствено от гр. Щип. Това ни дава основание да твърдим, че документът послужил за създаването на този списък, произхожда от местните български власти в гр. Щип, които използват двуимена форма, различна от цитираната по-горе и съответства на официалното в този момент име Михайло Митич [ДВИА, ф. 20, оп. 3, а.е. 131, л. 123–124]. Съществуването на два различни източника на информация обяснява дублирането на едно и също лице в два различни списъка, двете форми на името и различията в данните за неговото местонахождение. В Скопие посочват приблизително вярно мястото в Италия, а в Щип са в неведение къде се намира. За по-голяма яснота в изложението първият списък ще обозначим като версия А, а вторият – версия Б.

Включването на М. М. Апостолов в двата списъка, изпратени от Радомир до ЩВ в София, ни дава основание да твърдим, че българските власти в Македония разполагат с информация за пленяването и дори мястото, където се намира преди посочената дата 10 май 1941 г. В края на април или началото на май 1941 г. са подготвени първите списъци на незавърнали се военнопленници, които съгласно процедурата са изпратени в Радомир.

Фигурирането в два различни списъка води до две отделни линии на издирване. На 20 юни 1941 г. ЩВ изпраща писмо до българското военно аташе в Атина, което е получено на 10 юли [ДВИА, ф. 20, оп. 3, а.е. 24, л. 108, 125]. На същата дата е изпратено идентично разпореждане и до българското военно аташе в Рим [ДВИА, ф. 20, оп. 3, а.е. 118, л. 82, 85–111]. Двете писма са циркулярни и с тях се заповядва издирването и освобождаването на военнопленници, намиращи в неизвестност, и към тях са приложени еднотипни списъци от версия Б с името на Михаил Митев⁵.

Другата линия на издирване произлиза от информацията, съдържаща се в списък версия А, посочваща Италия и мястото на пребиваване. Преместването на М. М. Апостолов в лагера край Милано затруднява неговото освобождаване и той на практика е в неизвестност. На 27 юни от ЩВ заповядват на военното аташе в Рим да предприеме действия за издирване и освобождаване на военнопленници, намиращи се в Италия. Приложеният списък съдържа имената на 35 българи военнопленници, между които под номер 28 е записан Михайл Митев Апостолов [ДВИА, ф. 20, оп. 1, а.е. 118, л. 11, 15]. Имената и подредбата следват версията на списъка А, в който са включени и намиращите се в лагери на територията на окупирана Албания.

Несъмнено, достоверна информация за местонахождението на военнопленника от Щип достига до неговите родители във втората половина на м. юни. Това създава възможност на 23 юни 1941 г. неговият баща – Мите Апостолов Матовски, да подаде до министъра на войната в София молба за издирване и освобождаване на своя син. Документът е отдавна известен и публикуван в оригинал. В него се посочва, че Михаил Митев, действащ майор в гр. Любляна, се намира в пленнически лагер „Вестне“⁶ в близост до гр. Милано и се отправя молба за освобождаването му, защото е „българин, роден от български родители в гр. Щип“. Бащата описва живота си на добър българин, който през Първата световна война е ранен от вражески куршум в редовете на българското опълчение. Поради

⁵ Списъците са напълно идентични и следват еднаква поредност, а Михаил Митев е под същия № 778.

⁶ Става дума за гр. Вестоне, намиращ се на североизток от гр. Бреша в регион Ломбардия на Северна Италия.

раната, бащата остава инвалид, а семейството живее в голяма оскъдица. Това е причината Михаил да постъпи на „служба в сръбската армия не от любов към държавата им, а като крайно бедни хора да намери там временно препитание и с надежда, че страната ни ще се върне един ден към майката родина и тогава да може да служи на нашия любим Цар и Държава“ [**Освобождението на българи...** 2016, с. 338]. Документът е написан на пишеща машина в съответствие с установените административни правила и е заплатена необходимата гербова марка. Подписът е „Мите Апостолов“ – собственоръчен, ясен и четлив. Към молбата за освобождаване е приложена Служебна бележка от Щипската градска община, издадена същия ден, която удостоверява, че Михаил Митев Апостолов, военнопленник във Вестне е „българин и жител на гр. Щип“. Документът е подписан от кмета инж. Димитър Караджов и секретаря на общината [**Освобождението на българи...** 2016, с. 339].

Молбата за освобождаване е важна с обстоятелството, че посочва мястото на пленничеството и довежда до конкретни действия на българските власти. Тя е заведена в ЩВ на 2 юли 1941 г., почти два месеца след началото на издирването и върху нея е поставена резолюция „Рим/За освобождаване“. Необходимо е да отбележим, че молбата е изпратена на 23 юни, който е първият ден след нападението на Германия срещу Съветския съюз. Все още господството на силите на Оста в Европа изглежда непоклатимо, а новият ред на Балканите – без алтернатива. В този смисъл не трябва да се оценява като лишена от основание изразената в молбата надежда за служба на българския цар и държава, защото в тези дни връщането на Македония към „майката родина“ изглежда осъществено и завинаги.

На 9 юли, седмица след получаването на молбата от Щип в София, председателят на Съюза на македонските културно-просветни и благотворителни братства в България (СМКПББ) ген. Коста Николов изпраща поверително писмо до служба „Военнопленници“ в ЩВ. В него се посочва, че в лагера Вестоне-Бреша до Милано се намират четирима „български офицери от югославската армия“, между които е Михаил Митев от Щип, генералшабен майор⁷. В него се съобщава, че „другар на тия офицери по

⁷ Заедно с него са Иван Групчев от Охрид, запасен капитан, Борис Дзурков от Щип, пехотен капитан, и Христо Наков от Щип, пехотен капитан. Известно е, че на 3 май 1941 г. Димитър Наков изпраща молба до министъра на външните работи за освобождаването на своя син кап. Христо Димитров Наков, който е служил в Любляна и се намира в гр. Горица [**Освобождението на българи...** 2016, с. 52]. Очевидно тримата офицери от Щип се познават добре и имат обща пленническа съдба до своето освобождаване, както ще видим по-долу.

пленническа участ, словенец от Любляна (съдия Янко...) ⁸ е писал на своя колега в София Христо Талев“ за условията, поставени от италианците за освобождаването на четиримата офицери. За да бъдат освободени, им се предлагат три възможни избора:

- „1. Да дадат писмена декларация, че искат да останат родните им места в Албания и че те са албански поданици, или
2. Да декларират, че са сърби или най-малкото
3. Да декларират, че са „македонци“, а не и българи“.

Председателят на СМКПББ настоява да се направят постъпки за освобождаването им, тъй като „офицерите отказали да сторят това и затова са още в италиански пленнически лагер“. Поверителното писмо на ген. К. Николов е изпратено и до Българското дружество „Червен кръст“ (БДЧК) с молба, „ако е възможно да помогнат“ [ЦДА, ф. 156К, оп. 1, а.е. 256, л. 22].

Молбата на бащата и поверителното писмо на председателя на СМКПББ доказват, че по различни канали е пристигнала информация за съдбата на задържани български военнопленници от италианските власти и опитите те да бъдат използвани в спора с България. През лятото на 1941 г. между България и Италия назряват остри противоречия, които са породени както от италианската окупация на Тетово, Гостивар, Кичево и Дебър, така и от нескритите претенции към останалата част от Македония. Според областния директор в Битоля италианските военни власти започнали активна пропаганда сред българското население в окупираните от тях области за обособяването на Македония в отделна автономна област под италиански протекторат [Кочанков, Н. 2007, с. 66–89]. Задържането на българските офицери и характерът на поставените условия за освобождаването им са в пряко съответствие с аспирациите на Рим в Македония.

На 7 юли ЩВ изпраща до военното аташе в Рим категорична заповед да се освободи Михаил Митев от Щип, който се намира в „лагера Вестне, близо до Милано“. Начинът, по който е посочено мястото на пленнически лагер, доказва, че въпросната заповед е непосредствена последица от молбата за освобождаване от 23 юни [Освобождението на българи... 2016, с. 341].

В действията за освобождаването на четиримата офицери, споменати в поверителното писмо на ген. К. Николов, се включва и БДЧК. На 23 юли, председателят на дружеството проф. Димитър Ораховац изпраща писмо до Червения кръст в Италия, с което посочва имената и местопребиваването на четиримата офицери. Отправена е молба за застъпничество то на Италианския червен кръст пред властите за освобождаването на

⁸ Така е в оригинала.

родените в Македония офицери от български произход и връщането им при семействата, които живеят в мъка и тревога за съдбата им [ЦДА, ф. 156К, оп. 1, а.е. 256, л. 27]. Отговорът на Италианския червен кръст е изпратен на 5 август и известява, че искането за освобождаване на офицери от бившата югославска армия е предадено на компетентните власти. Важно е да отбележим, че краткият бюрократичен отговор отбелязва в графата „обект“ на преписката „репатриране на затворници от македонска националност“. Това документално свидетелство влиза в противоречие с разказаното в „спомените“ на М. Апостолски и потвърждава твърденията, изложени в писмото на ген. К. Николов. Тази бележка отразява стремежа на италианците да се игнорира българското етническо присъствие в Македония като аргумент в спора с България [ЦДА, ф. 156К, оп. 1, а.е. 256, л. 29].

Активността на българските институции довежда до резултат и в началото на август М. М. Апостолов е освободен от италиански плен. На 8 август 1941 г. ЩВ изпраща писмо до Щипското общинско управление, с което иска да се съобщи на близките на Михаил Митев, Борис Дзурков и Христо Наков, че са освободени и скоро ще се завърнат по родните си места [**Освобождението на българи...** 2016, с. 352]⁹.

В научната литература е доказано желанието и конкретните постъпки на М. М. Апостолов за постъпване на служба в българската армия, което не е изолиран случай сред освободените бивши югославски офицери [Димитров, А. 2012, с. 37–38]. Стремежът за постъпване на служба в българската армия през есента на 1941 г. изглежда оправдан и осигуряващ лична кариера и успех на фона на развитието на военните действия по фронтовете на Втората световна война. Вермахтът реализира непознатото в историята мащабно настъпление на изток, унищожавайки силите на Червената армия и достигайки до подстъпите на Москва и Ленинград, а САЩ са все още неутрални до нападението на Пърл Харбър на 7 декември 1941 г. Съществуват документални свидетелства, че дори и в началото на 1942 г. М. М. Апостолов прави опити за постъпване на българска военна служба. За това свидетелстват спомените на капитан Вълко Яначков, един от първите български офицери, влезли в Македония на 16 април 1941 г. [Гоцев, Д. 2004, с. 113]. По време на описаните събития той заема длъжността началник на мобилизационното отделение при Щаба на 5-а армия в Скопие и отговаря пряко за щатното комплектоване на частите. Спомените на кап. Яначков са записани през май 1967 г. и се съхраняват в ДВИА в машинописен текст. Според тях, през 1942 г. „Михайло Апостолски заедно с още 6 бивши офицери от бившата югославска армия – всички

⁹ В изписаните на ръка имена са допуснати малки грешки – Митев е отбелязан като Милев, Дзурков като Джуркович, а Наков е записан с бащиното име Димитров.

от македонски произход“ се явяват в Щаба на армията, където са приети от началник щаба полк. Ничо Георгиев. Апостолски поставя от името на цялата група искането да бъдат приети на служба в българската армия. В отговор полк. Н. Георгиев ясно изразява своите възражения срещу това, като заявява, че „не може да служи на цар Борис, този който се е клел на Александър и Петър“¹⁰. След срещата е подготвено писмо до ЩВ, в което се изразява становище, офицерите от бившата югославска армия да не се приемат в българската армия, а да им се даде работа в трудови войски или кметски места в Македония. Полученият отговор от ЩВ е в унисон със становището на командването на 5-а армия в Скопие. Според В. Яначков, с изключение на един офицер, всички от групата – включително и Апостолски, отказват да заемат предложените им длъжности [ДВИА, ф. 23, оп. 3, а.е. 22, л. 342].

С оглед на разглежданата тема е интересен въпросът, как е оценяван партизанският командир М. Апостолски от полицейските органи в периода на българското управление във Вардарска Македония. В едно секретно донесение от м. март 1944 г. на помощник-областния управител на Скопие Ас. Богданов до командира на 11-а жандармерийска дружина се дават подробни сведения за „Михаил Димитров Апостолов, познат сред партизаните с псевдонима „Апостолски“¹¹. Държавна сигурност разполага с информация, че роденият на 8 ноември 1906 г. в Щип „българин, бивш сръбски генералщабен майор, бивш секретар на Занаятчийското сдружение в гр. Скопие“ е женен, неосъждан и в нелегалност от началото на 1943 г. „Същият е комендант в щаба на македонските освободителни партизански войски, действащи в Кичевски, Дебърско и в гръцка територия – Каймакчалан, член е на ЦК на КП за Македония. Участвал е във всички нападения, предприети от партизанските войски. Въоръжен със сръбска пушка, 2 бомби и пистолет“ – се казва в документа [ДВИА, ф. 23, оп. 1, а.е. 1066, л. 434]. От приведения източник можем да заключим, че името Апостолски е придобито в периода на нелегалност като партизански псевдоним едва през 1943 г.

От изложеното дотук може да се направи заключението, че в процеса на издирване, освобождаване и връщане от италиански плен на Михаил Митев Апостолов вземат участие различни български институции

¹⁰ Става дума за югославския крал Александър I Караджорджевич и неговия наследник крал Петър II.

¹¹ Използването на презимето Димитров вм. Митев се среща и в други документи от периода на Втората световна война. Цитираният документ представлява справка, изготвена от Държавна сигурност в Областното полицейско управление в Скопие по искане на командването на 11-а жандармерийска дружина.

и организации, като българските военни власти в Скопие, българската градска община в Щип, командването на 7-а трудова дружина в Радомир, ЩВ в София, българското военно аташе в Атина, Съюза на македонските братства в София, Българския червен кръст и българското дипломатическо представителство в Италия. Неговото освобождаване среща определени затруднения от страна на италианските власти, продиктувани от политическите противоречия между България и Италия за съдбата на Македония.

Втората световна война е най-жестоката война в човешката история, отнела живота на милиони и преобърнала съдбата на милиарди човешки същества по цялата планета. В Македония войната е съпроводена с исторически процеси, които водят до трансформации с последици и до днес. Тезата на македонската историография за изначалната, вечна и перманентна македонска национална идентичност, която е фундамента на националистическия наратив край Вардар, се опровергава от обективната история на личности като Михайло Апостолски. Войната застига Михайло Митич като югославски офицер. Попадането в италиански лагер и освобождаването на Михаил Митев Апостолов открива възможности за служба в българска армия или администрация, а включването в комунистическата съпротива води до раждането на Михаил Апостолски. Пълната трансформация завършва с Михайло Апостолски в Титова Югославия след 1945 г.

ЛИТЕРАТУРА/ REFERENCES

Архивни източници и непериодичен печат / Archival sources and Periodicals

ДВИА – Държавен военноисторически архив, фонд 20, 23. [Darzhaven voenoistoricheski arhiv, fond 20, 23.]

ЦДА – Централен държавен архив, фонд 156К. [Tsentralen darzhaven arhiv, fond 156K.]

„Службен весник на федералната единица Македонија во демократска и федеративна Југослија“, Број 1, Скопје, Годино I. [„Sluzhben vesnik na federalnata yedinita Makedonija vo demokratska i federativna Jugoslija“, Broj 1, Skopje, Godino I.]

Публикации/ Publications

Апостолски, М. 2003 – Михайло Апостолски. Секавања, Приредил Михаил Белдедовски. Скопје: Магор, 2003. [Mihailo Apostolski, Sečavaņa, Priredil Mikhail Beldedovski. Skopje: Magor, 2003.]

Гоцев, Д. 2004 – Димитър Гоцев. Из документалните записки на о.з. подполковник Вълко Антонов Яначков за териториалното разграничение между България и Италия във Вардарска Македония 1942 – 1943. – *Македонски преглед*, 2004, кн. 3, 113–128. [Dimitar Gotsev. Iz dokumentalnite zapiski na o.z. podpolkovnik

Valko Antonov Yanachkov za teritorialното razgranichenie mezhdu Balgaria i Italia vav Vardarska Makedonia 1942 – 1943. – *Makedonski pregled*, 2004, kn. 3, 113–128.]

Димитров, А. 2012 – Ангел Димитров. Българското управление във Вардарска Македония (1941 – 1944 г.): окупация или освобождение, предопределение или стратегическа грешка – В: *Националното обединение на България 1940 – 1944*. Македонски научен институт. Сборник с доклади от национална научна конференция. Благоевград, 14–15 април 2011. София: Македонски научен институт, 2012, 25–54. [Angel Dimitrov. Balgarskoto upravlenie vav Vardarska Makedonia (1941 – 1944 g.): okupatsia ili osvobozhdenie, predopredelenie ili strategicheska greshka – V: *Natsionalnoto obedinenie na Balgaria 1940 – 1944*. Makedonski nauchen institut. Sbornik s dokladi ot natsionalna nauchna konferentsia. Blagoevgrad, 14–15 april 2011. Sofia: Makedonski nauchen institut, 2012, 25–54.]

Кочанков, Н. 2007 – Николай Кочанков. От надежда към покруса: Западна Македония в българската външна политика (1941 – 1944). София: Херон Прес, 2007. [Nikolay Kochankov. Ot nadezhda kam pokrusa: Zapadna Makedonia v balgarskata vanshna politika (1941 – 1944). Sofia: Heron Pres, 2007.]

Михов, М. 2022 – Милен Михов. Дейността на щаба на войската за освобождаването на българи военнопленници от бившите армии на Югославия и Гърция през пролетта на 1941 г. – В: *История, памет, промяна*. Сборник в чест на професор Ангел Димитров. София: БАН, ИИИ, 2022, 503–518. [Milen Mihov. Deynostta na shtaba na voyskata za osvobozhdavaneto na balgari voennoplennitsi ot bivshite armii na Yugoslavia i Gartsia prez proletta na 1941 g. – V: *Istoria, pamet, promyana*. Sbornik v chest na profesor Angel Dimitrov. Sofia: BAN, III, 2022, 503–518.]

Михов, М. 2006 – Милен Михов. Политика в историята. Новата българска история в македонската историография 1944 – 2005 г. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2006. [Milen Mihov. Politika v istoriyata. Novata balgarska istoriya v makedonskata istoriografia 1944 – 2005 g. V. Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 2006.]

Освобождението на българи... 2016 – Освобождението на българи от Вардарска Македония – военнопленници от бившата югославска армия през Втората световна война. Документален сборник. Съст.: Милен Михов, Александър Гребенаров. София: БАН, ИИИ, 2016. [Osvobozhdenieto na balgari ot Vardarska Makedonia – voennoplennitsi ot bivshata yugoslavaska armia prez Vtorata svetovna voyna. Dokumentalen sbornik. Sast.: Milen Mihov, Aleksandar Grebenarov. Sofia: BAN, III, 2016.]

Пилько, Н. 2006 – Надежда Пилько. Словения под властью оккупантов (1941 – 1945 гг.) – *Вопросы истории*, № 1, 2006, 36–54. [Nadezhda Pil'ko. Sloveniya pod vlast'yu okkupantov (1941 – 1945 gg.) – *Voprosy istorii*, № 1, 2006, 36–54.]

Симоновски, А., Милош Жикий. 2023 – Александар Симоновски, Милош Жикий. Картонот на Михајло Митиќ (Михаило Апостолски) како офицер на Војската на Кралството Југославија – *ГЛАСНИК*, Институт за национална историја, год. 67, бр. 1–2, Скопје, 2023, 201–232. [Aleksandar Simonovski, Milosh Zhikiќ Kartonot na Mikhajlo Mitiќ (Mikhailo Apostolski) kako ofitser na Vojskata na Kralstvoto Jugoslavija. – *GLASNIK*, Institut za natsionalna istorija, god. 67, br. 1–2. Skopje, 2023, 201–232.]

Terzić, V. 1982 – Velimir Terzić. Slom kraljevine Jugoslavije 1941 – uzroci i posledice poraza. Knjiga 2. Beograd: Narodna knjiga, 1982.

Интернет базирани източници/ Internet Sources

Бојаџиевски, Р. Михајло Апостолски – живот и дело..., pass – Роберт Бојаџиевски (2020). Михајло Апостолски – живот и дело. Магистерска теза. Скопје: Филозофски факултет. Магистерска теза, одбранета во 2020 година на Филозофскиот факултет во Скопје, под менторство на проф. д-р Никола Жежов. [Robert Bojažievski. (2020). Mikhajlo Apostolski – zhivot i delo. Magisterska teza. Skopje: Filozofski fakultet. Magisterska teza, odbraneta vo 2020 godina na Filozofskiot fakultet vo Skopje, pod mentorstvo na prof. d-r Nikola Zhezhov] – <https://repository.ukim.mk/handle/20.500.12188/9811> (достъпен: август 2024).

Съкращения

АСНОМ – Антифашистко събрание за народно освобождение на Македонија [ASNOM – Antifashistko sabranie za narodno osvobozhdenie na Makedonia].

БДЧК – Българско дружество „Червен кръст“ [Balgarsko druzhestvo “Cherven krast”].

СМКПББ – Съюз на македонските културно-просветни и благотворителни братства в България [Sayuz na makedonskite kulturno-prosvetni i blagotvoritelni bratstva v Balgaria].

ЩВ – Щаб на войската [Shtab na voyskata].